

กำเนิดศัพท์ “อักเสบ” สำหรับศัพท์แพทย์ “Inflammation”

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สัญญา สุขพนิชนันท์

ภาควิชาพยาธิวิทยา, คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร 10700.

บทคัดย่อ

ศัพท์ “อักเสบ” มีที่มาเกี่ยวกับการกำเริบของแผล ต่อมา จึงถูกนำมาใช้ในทางการแพทย์สำหรับศัพท์แพทย์ “inflammation” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2446 เป็นต้นมา โดยใช้แทนการเขียนทับศัพท์ภาษาไทยที่มักใช้ในตำราแพทย์สมัยใหม่ภาษาไทยยุคแรก

คำสำคัญ : อักเสบ

Title : Origin of medical term “Inflammation” in Thai
Prof. Dr. Sanya Sukpanichnant

Department of Pathology, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Bangkok 10700, Thailand.

Siriraj Med Bull 2020;13(1):78-83

Abstract

Term “inflammation” in Thai originally meant exacerbation of wound. Later on, it has been used as a medical term “inflammation” since 1903 instead of transliteration of medical terms that was commonly used in the modern medicine textbook in Thai in early days.

Keyword : Inflammation

Correspondence to: Sanya Sukpanichnant

E-mail : sanya.suk@mahidol.ac.th

Received 22 February 2019 **Revised** 28 February 2019 **Accepted** 1 March 2019

<http://dx.doi.org/10.331.92/Simedbull.2020.10>

หน้า 17 ของตำราปลูกฝีโค ให้กันโรคหัดพิษไม่ให้ขึ้นได้ (Treatise on Vaccination comprising a narrative of the introduction and successful propagation of Vaccina in Siam. — 1840. & 1844. เขียนโดยหมอบรัดเลย์ (Dr. Bradley) พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1840 (พ.ศ. 2383) และพิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อปี ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) โดยสำนักพิมพ์ เอ.บี.ซี.เอฟ.เอ็ม (A. B. C. F. M. Press) บางกอก (Bangkok)¹ แสดงข้อความดังต่อไปนี้

“นี่ว่าด้วยอาการฝีโค เมื่อแรกปลูกนั้นให้เลียด.

ตั้งแต่เอาบุฟโพลีใส่ใต้ผิวหนัง, ก็เฉย ๆ อยู่สองวัน, ถึงวันที่สามเช้า, ก็แลเห็นแดงขึ้นที่รอยมีด, เป็นเมดพองขึ้นโดยรอบเมดนั้น, ที่พองขึ้นมานั้นเล็กน้อย, แลดูไม่มีใครจะเหน, ต้องดูด้วยแว่นจึงจะเหนชัด, รอถึงวันที่ห้าเช้า, เมดที่พองนั้นกลมแลเห็นสันด. ยอดฝีที่ปลูกนั้นชักเป็นไส้เข้าน้อยหนึ่ง. โดยรอบถาดฝืนนั้นก็ชักเป็นครีคล้ำ ๆ เข้า, กว่าศรีบุฟโพลีที่ตั้งอยู่รอบนั้น. ในวันที่หก, ที่เจ็ด, ที่แปดนั้น, นับตั้งแต่วันปลูก, ฝืนนั้นต้องถาดกว้างออกไปน้อยหนึ่ง, แต่ยอดฝืนนั้นยังราบอยู่ด้วยบุฟโพลียังไม่บริบูรณ์. ครั้นถึงสิบวันสิบเอ็ดวัน, ฝืนนั้นก็จำเริญมียอดสูงขึ้น, เพราะบุฟโพลีนั้นบริบูรณ์. ถาดฝืนนั้นก็แดงกว้างออกไปน้อยหนึ่ง. เนื้อที่แดงโดยรอบนั้น, ก็แดงขึ้นเพราะฝืนนั้นแก่ขึ้น. ในวันที่สิบ, ที่สิบเอ็ดนั้น, ล่างคนก็ตัวร้อนบ้างเล็กน้อย, ล่างคนตัวก็ไม่ร้อนเลย. ล่างคนให้เจ็บที่รักแร้บ้าง, ล่างที่ก็ไม่เจ็บ. ล่างที่เป็นเมดขึ้นแต่ที่ปลูก, ไม่เป็นที่อื่น, ล่างที่ที่ปลูกก็ขึ้นที่พ้นจากแผลตรงปลูกนั้น, ก็ขึ้นหกเมดแปดเมด, อย่างนี้ก็มืออยู่บ้าง, แต่น้อยตัวดอกที่จะเป็นเช่นว่ามานี้.

ในวันที่สิบเอ็ด, ที่สิบสองนั้น, ก็ชักไล่แห่งลง, ก็กลับเป็นเสกตเข้า. ครั้นถึงวันที่สิบสี่ฝืนนั้นก็ยุบลงเป็นเสกตทั่วทั้งศีรษะ. เสกตนั้นก็แห้งคล้ำ, มีครีผิดกับเสกตฝืนอื่นทั้งปวง. ล่างที่เสกตนั้นตกในสิบห้าวันบ้าง, สิบหกวันบ้าง, สิบเจ็ดวันบ้าง. ล่างที่ติดอยู่จนยี่สิบวันจึงตก. ฝืนในเมืองนี้ตกเสกตเร็วกว่าเมืองนอก, เพราะร้อนมากกว่าที่เมืองนอก, กับคนในเมืองโตไม่ได้ใส่เสื้อ, เสกตจึงตกเร็ว. เมื่อเสกตตกหายดีแล้ว, ก็มีรอยไม่เสมอกัน, สูงบ้างต่ำบ้าง. ที่ตรงรอยแผลนั้นเนื้อก็ดำน ๆ ไปน้อยหนึ่ง ไม่อ่อนเหมือนเนื้อที่ติดนั้น. ให้แพทย์พิจารณาตั้งแต่ถาด

ขึ้นมาจนเมดจนชักไล่, จนถึงเป็นเสกต, จนตกเสกตแล้ว, เหนรอยฝืนดังกล่าวมาอย่างนี้จึงจะกันฝีได้. อาการฝีที่จำเริญขึ้นอย่างว่ามาอย่างนี้มีโดยมาก. ล่างที่อาการก็ผิดกันบ้างเล็กน้อย. อนึ่งที่ปลูกฝืนนั้นจำเริญขึ้นเร็วในหกวันเจ็ดวัน, นับตั้งแต่วันที่ปลูกฝืนนั้น, บุฟโพลีบริบูรณ์, ที่แดงรอบถาดนั้นก็แดงขึ้น อย่างนี้ก็ มี. อนึ่งเมื่อปลูกก็เฉย ๆ อยู่จนห้าวันหกวัน, จึงแดงเป็นเมดขึ้นก็มี. บางทีเป็นเมดขึ้นพ้นแผลที่ปลูกนั้นสองเมดสามเมดบ้างก็มี. แต่อาการที่เป็นขึ้นนอกจากที่ปลูกนั้น, ในร้อยคนจะมีบางคนหนึ่งสองคน. ถ้าจะเอาเป็นทั่วว่าปลูกแล้ว, ต่อปลูกลงได้ถึงสองวันสามวัน, จึงเป็นเมดขึ้นอาการอย่างที่ว่ามานี้จึงเอาเป็นฝีโคแท้. ถ้าผู้ใดปลูกลงได้วันหนึ่ง, ก็เป็นขึ้นมาแล้วอย่าเฝ้าไว้อีกก่อน, เอาเป็นแน่ไม่ได้. ให้แพทย์พิจารณาให้เลียดก่อนจึงจะรู้ชัด...”

(หมายเหตุ : พิมพ์ตามที่ปรากฏจริง)

ข้อความข้างต้นที่หมอบรัดเลย์เขียนบันทึกไว้ในตำราปลูกฝีโคนั้นเป็นการบรรยายลักษณะการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียดของผิวหนังหลังการปลูกฝี ซึ่งบุคลากรทางแพทย์ทราบดีว่าเป็นการบรรยายรอยโรคการอักเสบ (inflammation) ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นตัวผิวหนัง (บุฟโพลี) ที่เกิดขึ้น หรือแม้แต่อากาศมีไข้ (ตัวร้อน) ข้อสังเกตที่สำคัญที่ได้จากตำราปลูกฝีโคของหมอบรัดเลย์นี้ คือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367-2394) นั้น ยังไม่มีการใช้ศัพท์ “อักเสบ หรือการอักเสบ (inflammation)” หรือ “อุณหภูมิ (temperature)” สำหรับศัพท์ “อุณหภูมิ” นั้น ผู้เขียนได้เคยเขียนเรื่อง “เติมปราตุระ (Temperature)” ไว้ในเวชบันทึกศิริราช ฉบับปฐมฤกษ์ (มกราคม-เมษายน 2551)² แล้ว ในครั้งนี้ จะขอนำเสนอเรื่องกำเนิดศัพท์ “อักเสบ” สำหรับศัพท์แพทย์ “Inflammation”

“อักเสบ” ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554³ โดยมี 3 ความหมายดังนี้

- (1) ว. มีพิษกำเริบเนื่องจากแผล เป็นต้น
- (2) มีปฏิกิริยาตอบสนองป้องกันเฉพาะที่ชนิดเฉียบพลัน มีอาการปวด บวม แดง ร้อน และอาจมีไข้ เช่น ข้ออักเสบเฉียบพลัน, ชนิดเรื้อรัง การดำเนินโรคเป็นไปช้า ๆ ไม่รุนแรง และมักมีเนื้อพังผืดเกิดขึ้น เช่น ข้อ

อักเสบเรื้อรัง

(3) ก. เกิดปฏิกิริยาตอบสนองป้องกันเฉพาะที่ โดยไม่ได้ให้ศัพท์ภาษาอังกฤษกำกับไว้ สำหรับคำว่า “การอักเสบ” ในศัพท์แพทยศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2547⁴ ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “inflammation” ซึ่งศัพท์ภาษาอังกฤษนี้มีต้นกำเนิดในช่วงปี ค.ศ. 1525-1535 (พ.ศ. 2068-2078) จากศัพท์ภาษาละตินว่า inflammatio (คำนาม) หรือ inflammare (กริยา)⁵

ในการสืบค้นว่าศัพท์ “อักเสบ” ปรากฏในหนังสือไทยเมื่อใดนั้น มี 2 แนวทางที่ทำได้ คือ การสืบค้นในพจนานุกรมหรือพจนานุกรมต่าง ๆ ในอดีต กับการสืบค้นในตำราเกี่ยวกับการแพทย์ที่มีในอดีต สำหรับแนวทางแรก ได้สืบค้นศัพท์ “อักเสบ” ดังนี้

- หนังสือพจนานุกรมของกรมตำรา กระทรวงธรรมการ พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2470⁶ พบคำว่า “อักเสบ ว. พืชกำเริบเนื่องจากแผล.” โดยไม่ได้ให้ศัพท์ภาษาอังกฤษกำกับไว้

- หนังสืออักษราภิธานศัพท์ (Dictionary of the Siamese Language) ของหมอบรัดเลย์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416)⁷ สมัยต้นรัชกาลที่ 5 พบคำว่า “อักเสพ, กำเริบ, คือ อาการที่แผลมีแผลผิเป็นต้น กำเริบเจ็บมากขึ้นเพราะกะทบถูกอันใดอันหนึ่งนั้น” (หมายเหตุ : พิมพ์ตามที่ปรากฏจริง) โดยไม่ได้ให้ศัพท์ภาษาอังกฤษกำกับไว้

- หนังสือพจนานุกรม สัพะ พะจะนะ พาสา ไท ของ ซอง-บาติสต์ ปาลเลอกัว (Mgr. Jean-Baptiste Pallegoix)⁸ ประมุขปกครองมิสซังสยาม ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2373 ในรัชกาลที่ 3 ได้จัดทำพจนานุกรมซึ่งจัดได้ว่าเป็นรุ่นบุกเบิกฉบับหนึ่ง และเป็นพจนานุกรม 4 ภาษาดั้งเดิม โดยเป็นพจนานุกรมศัพท์ภาษาไทยที่ให้คำจำกัดความเป็นภาษาละติน ฝรั่งเศส และอังกฤษ จัดทำนานเกือบ 10 ปี ตีพิมพ์ในประเทศฝรั่งเศส สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2397 พบคำว่า “อักเสพ ให้คำจำกัดความภาษาอังกฤษว่า Festering (speaking of a wound)” (หมายเหตุ : พิมพ์ตามที่ปรากฏจริง) คำว่า Festering แปลว่า แผลกำเริบเป็นหนอง [สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต] ไม่ได้ให้คำจำกัดความว่า inflammation แต่อย่างใด

ทั้งที่คำว่า inflammation มีกำเนิดมาแล้วประมาณ 300 ปีก่อนพจนานุกรมนี้ออกตีพิมพ์ดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น

มีเพียงหนังสือ Thai-English Dictionary ของอำมาตย์เอก พระอาจารย์วิชาคม (George Bradley McFarland, M.D.) ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) และตีพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งในฉบับอเมริกัน (American edition) ในปี ค.ศ. 1944 (พ.ศ. 2487)⁹ เท่านั้น ที่ให้คำจำกัดความภาษาอังกฤษตรงกับศัพท์แพทย์ตามที่ใช้กันในปัจจุบัน

“อักเสบ uk⁴-sep⁴ n. inflammation; a morbid process in some part of the body, characterized by heat, redness, swelling and pain.”

คำถาม คือ ก่อนหน้านั้น มีการใช้ศัพท์ “การอักเสบ” ในตำราแพทย์ภาษาไทยในยุคแรก ๆ ก่อนแล้วหรือไม่ จึงต้องใช้แนวทางที่ 2 คือ การสืบค้นในตำราเกี่ยวกับการแพทย์ที่มีในอดีต

เนื่องจากการอักเสบ (inflammation) เป็นศัพท์ทางแพทย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัพท์ทางพยาธิวิทยา ศาสตราจารย์ นายแพทย์เอลเลอร์ จี. เอลลิส (Aller G. Ellis) หรืออาจารย์เอลลิส เป็นพยาธิแพทย์คนแรกที่เข้ามาบุกเบิกก่อตั้งแผนกพยาธิวิทยา (พยาธิวิทยา) ขึ้นในโรงพยาบาลศิริราช เมื่อปี พ.ศ. 2462 อีกทั้งเป็นผู้แต่งตำรา Elements of Pathology ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469)¹⁰ แต่ก็เป็นที่น่าทึ่งที่ว่า อาจารย์เอลลิสไม่พูดภาษาไทย จึงไม่ใช่ผู้ใช้ศัพท์ “อักเสบ” เป็นคนแรกอย่างแน่นอน¹¹

อาจารย์โรงเรียนแพทย์ในสมัยแรกอีก 3 คนที่จะกล่าวถึง ได้แก่

นายแพทย์โทมัส เฮย์เวิร์ด เฮย์ส (Thomas Heyward Hays) เป็นอาจารย์สอนนักเรียนแพทย์ตั้งแต่แรกตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราชในปี พ.ศ. 2433 แต่ลาออกหลังสอบได้เก็บบ 2 ปี เป็นที่น่าทึ่งว่านายแพทย์เฮย์สพูดภาษาไทยได้ไม่ค่อยดีนัก จึงไม่ใช่ผู้ใช้ศัพท์ “อักเสบ” เป็นคนแรกอีกเช่นกัน¹¹

- ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อำมาตย์เอก พระอาจารย์วิชากรม (George B. McFarland) เกิดในไทยที่สำนักงานหมอบรัดเลย์ ปากคลองบางกอกใหญ่ พระนคร เติบโตที่บ้านในเมืองเพชรบุรี เริ่มต้นเรียนหนังสือที่โรงเรียนนันทอุทยาน ธนบุรี ซึ่งบิดาเป็นครูใหญ่ ช่วยสอนนักเรียนไทยเมื่อเรียนจบแล้ว จึงใช้ภาษาไทยได้ดี เรียนแพทย์ที่ Western Pennsylvania Medical College และทันตแพทย์ที่ Baltimore College of Dentistry เดินทางกลับมารับราชการเป็นอาจารย์แพทย์ที่ศิริราช เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2434 ต่อจากนายแพทย์เฮย์ส พระอาจารย์วิชากรมที่ศิริราชนานเกือบ 35 ปี ได้แต่งตำราแพทย์ภาษาไทยไว้ถึง 7 เล่ม ได้แก่ Human Anatomy 2 เล่ม, Materia Medica, Elementary of Physiology, Advance Physiology, Disease of Nervous System, Asiatic Plaque และ แพรกทิส ออฟ เมดดิซิน (ชื่อเดียวกับหนังสือของพระบำบัตสรพรโรคที่จะได้กล่าวต่อไป) ตำราเหล่านี้เป็นภาษาไทย¹¹ แต่ก็เผยแพร่หลังหนังสือของพระบำบัตสรพรโรค ดังนั้น ความสำคัญของการกำเนิดศัพท์ “การอักเสบ” คงขึ้นอยู่กับเนื้อหาในหนังสือ “แพรกทิส ออฟ เมดดิซิน” ของพระบำบัตสรพรโรค

- พระบำบัตสรพรโรค หรือหมอแฮน แอดัมสัน (Hans Adamsen) เกิดในไทยที่เมืองพระประแดง บิดาเป็นชาวเดนมาร์ก มารดาเป็นชาวมอญพระประแดง จึงใช้ภาษาไทยได้ดี เมื่อโตขึ้น ได้ไปเรียนแพทย์ที่ Jefferson Medical College เมือง Philadelphia ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อกลับมาเมืองไทย ได้เป็นอาจารย์โรงเรียนแพทย์ศิริราช ในปี พ.ศ. 2436 พระบำบัตสรพรโรคเขียนหนังสือ “แพรกทิส ออฟ เมดดิซิน” เมื่อปี ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) นับเป็นตำราแพทย์ภาษาไทยเล่มแรก ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้พระนราภิบาลบดีศรีสมุทรเขตร์ (เปลี่ยน กาญจนารักษ์) แพทย์ศิริราชรุ่นที่ 3 และเป็นครูช่วยสอนในโรงเรียนแพทย์ ช่วยพระบำบัตสรพรโรคเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้¹¹

หนังสือแพรกทิส ออฟ เมดดิซินเป็นตำราเกี่ยวกับโรคต่าง ๆ และวิธีการตรวจรักษาโรคเป็นภาษาไทย โดยพระบำบัตสรพรโรค¹² ได้เขียนคำนำไว้ว่า

“ข้าพเจ้า หมอ แฮน แอดัมสัน อาจารย์

นักเรียน โรงเรียนแพทยากร กรุงเทพฯ กับ หมอเปลี่ยน อาจารย์ผู้ช่วย ได้รวบรวมตบแต่งหนังสือตำราแพทย์เล่มนี้ โดยแปลคัดออกมาจากตำราแพทย์ยุโรปแลอเมริกา กับคิดค้นเพิ่มเติมตามความชำนาญที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นแลเคยทำมาบ้าง เป็นตำราซึ่งกล่าวด้วยโรคไข้เจ็บต่าง ๆ มีทั้งเหตุที่ทำให้เกิดโรคแลอาการที่วิปลาส กับทั้งวางยารักษาตลอดไป เพื่อจะได้เป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง แลท่านผู้ที่สมัคไยยาฝรั่งต่าง ๆ กับทั้งจะได้เป็นแบบฉบับแก่นักเรียนแพทย์ที่ยังจะศึกษาต่อไป หรือผู้ที่เรียนรูวิชาแพทย์แล้ว ก็จะได้ยึดถือเปนคู่มือในเวลาเมื่อตรวจโรคไข้ต่าง ๆ ให้แม่นยำถูกต้องกับโรคผู้ที่ได้มีความทุกข์ด้วยการป่วยไข้ก็จะได้รับความลุดทุเลหาย ทั้งจะได้เป็นที่สิ้นสงสัยในเวลาเมื่อรักษาไข้ซึ่งควรจะถึงตาย หรือยั้งพินหายต่าง ๆ กับจะได้เป็นประโยชน์แก่ชนทั้งหลาย ผู้ที่ไม่มีโอกาสในการที่จะศึกษา ก็จะได้รู้ในทางแพทย์นี้ ก็จะได้อ่านตรวจดูพอเป็นทางที่จะรักษาตัวแลครอบครัวมิให้เกิดไข้เจ็บ หรือเมื่อไข้เจ็บได้เกิดขึ้นกับตัวแล้ว ก็จะได้ป้องกันมิให้เปนมากขึ้น หรือหลีกเลี่ยงมิให้โรคเกิดขึ้นได้...”

(หมายเหตุ : พิมพ์ตามที่ปรากฏจริง)

หนังสือแพรกทิส ออฟ เมดดิซิน เขียนด้วยภาษาไทยเพียงอย่างเดียว ไม่ปรากฏตัวหนังสือภาษาอังกฤษเลย จะพบว่าใช้การเขียนทับศัพท์สำหรับ inflammation ว่า “อินเฟลมเมชั่น” ตลอด เช่น หน้าสารบัญ หน้า 13

อินเฟลมเมชั่น	กล่าวด้วยโรค	นำ	229
”	อาการ	”	229
”	วิธีการรักษา	”	230
อินเฟลมเมชั่นออฟ			
สะไปแนลดูรามาทอรี		”	237
”	อาการ	”	237
”	วิธีการรักษา	”	237-238

สำหรับในเนื้อหาของหนังสือแพรกทิส ออฟ เมดดิซิน มีตัวอย่างที่น่าสนใจ ดังนี้

“กล่าวด้วยโรค อินเฟลมเมชั่น
ออฟเมดูราแอนพอนช หรืออีกชื่อหนึ่งว่า เอคิ้ว

แพลงนอนละออง อิมเฟลมเมชั่น ที่เกิดแก่ เมดูรา นี้ ก็ คล้ายเหมือนกับในโรค แอลแคบพริติช คือ โรคที่ทำให้ เมดูรา บวมขึ้น โดยมีโลหิตไหลมาอยู่มากทั้ง ชนิดดำแลแดง

กล่าวด้วยอาการ

อาการ อิมเฟลมเมชั่น นี้เกิดขึ้นโดยเร็ว เปนชนิด เอคิ้ว ให้ปวดศีรษะเปนกำลังจนทนแทบไม่ไหว แลให้ เปนเวดดิโก มาก...

กล่าวด้วยโรค อิมเฟลมเมชั่น ออฟ เมดูรา คือโรคซึ่งทำให้ลิ้นแลริมฝีปากแลสายเสียงเปน อัมพาตไป โดย พิศม์ อักเสก

กล่าวด้วยเหตุของโรคนี้

เหตุของโรคนี้ยังไม่กระจ่างแจ้งชัดเจนทีเดียว แต่นัก ปราศได้คะเนเห็นว่าโรคนี้มักจะเป็นแก่ชายมากกว่า หญิง...

โรคที่ 3

กล่าวด้วยโรค เนซัลกะทา

คือ โรค ริศดวง จมูก

พิการของโรคนี้ คือ มีพิศม์อักเสก เกิดขึ้นตามเยื่อ หุ้มในจมูก เหตุที่จะทำให้โรคนี้เกิดขึ้นโดยอากาศ โสโครกที่พัดไปมา หรือเมื่อได้สูดดมเอากลิ่นของร้าย ต่าง ๆ เข้าไป เปนต้นว่า ไอหรือควันของแก๊สต่าง ๆ เช่น ควันของไฟดอกไม้เทียน หรือผงลองอย่าง หนึ่งอย่างใด บางทีเปนแก่คนที่มวนยาสูบชาย เพราะ เหตุว่าได้สูดดมเอากลิ่นของยาเข้าไป อาจทำให้โรค เช่นนี้เกิดขึ้นได้...

โรคที่ 5

กล่าวด้วยโรค นูโมเนีย

คือ โรคเกิดพิศม์ อะเสฟ ขึ้นที่ข้างในปอด โรคชนิดนี้ เปนโรคอย่างร้ายน่ากลัว เมื่อเปนขึ้นแก่คนผู้ใดแล้วมัก จะตายมากกว่าหาย แลธรรมดาความเจ็บปวดอย่างที่สุด เปนโรคซึ่งเกิดได้ทุกบ้านทุกเมือง แต่มันจะมีชุมใน ประเทศหนาวจัด เช่น ประเทศยุโรป เปนต้น ส่วนใน ประเทศสยามนี้ ก็มักจะเปนในฤดูหนาวลมพัดกล้า ๆ ...

โรคที่ 9

กล่าวด้วยโรค คอนซำชัน

คือ วรรณโรค

โรคอย่างนั้นนับว่าเป็นโรคสำคัญกว่าโรคอื่น ๆ หมด แต่ มิใช่จะสำคัญโดยมีอาการรวดเร็วร้อนนหามิได้ สำคัญโดย สืบเชื้อสายพิษันพันธุ์ ฤกซึ่งอย่างที่สุด แลเปนได้ทั่วโลก ยไม่ว่าประเทศใด เว้นไว้จะมีมากแลน้อย หรือเว้นไว้แต่

ประเทศที่มีภูเขาสูงแลอากาศบริสุทธิ์ โรค คอนซำชัน นี้เกิดขึ้นโดยพิศม์ของตัวชนิดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ทูเบอร์ เกิล ตามที่ได้ทราบโดยการทดลองของท่านนักปราศ โค้ก ซึ่งสำเร็จในฤดู ศักราช 1886 แลครั้งได้รู้เหตุแล ทราบลักษณะต่าง ๆ ของตัวนี้แล้ว จึงอาจเข้าใจง่ายว่า เหตุไรโรค คอนซำชัน จึงเกิดชุมนัก ถ้าแลท่านผู้ใดยัง สงสัยว่า โรคนี้ไม่ได้เปนเพราะพิศม์ของตัวที่บังเกิดใน ปอดแล้ว สมควรดูที่จะทดลองดู คือ ให้เอาก้อนเสลด ของที่เปน วรรณโรค ไอออกมา นั้น เอามาตรวจดูโดย เลียด อาจเห็นตัว ทูเบอร์เกิล นี้ได้...

โรคที่ 26 กล่าวด้วย กลอสซิติช

คือโรคซึ่งเกิดขึ้นกับลิ้น เปน อิมเฟลมเมชั่น บางลิ้น เปนแต่ครั้งเดียว เรียกว่า แสมมากลอสซิติช อีกอย่าง หนึ่งเปนแต่ผิว ๆ ลิ้น เรียกว่า สุปาพิชัว อีกอย่างหนึ่ง เปนลึก หรือเปนตามเนื้อกล้ามเนื้อ เรียกว่า อินเทอร์ ซะตีแซน...

โรคที่ 27 กล่าวด้วย แกซตรีติช

คือ เปน อิมเฟลมเมชั่น ขึ้นที่กะเพาะอาหาร เหตุของ โรคนี้ คือ เมื่อเปลี่ยนอากาศร้อนแลเย็น แลโรคนี้เกิด ได้ ไม่เลือกเด็กแลผู้ใหญ่ เหตุหัวหน้า คือ อาหารที่รับ ทานนั้นเคี้ยวไม่แหลกจึงตกลงไปถูกหรือทิ่มแทงตามเยื่อ เมมเบรน ในกะเพาะอาหาร หรือคนที่กิน แอมโมเนีย หรือกินยาเบื่อสารหนู หรือรับประทานของร้อนโดยการ พลาดปลั้งแลได้กลิ่นน้ำแข็ง เหตุเหล่านี้อาจทำให้ กะเพาะอาหารเกิดเป็นพิศม์ขึ้นได้ หรือคนที่กินเหล้า ติดจัด ๆ แลกินเก่ง ก็อาจทำให้เกิดพิศม์ขึ้นได้ในกะ เพาะอาหาร..."

(หมายเหตุ : พิมพ์ตามที่ปรากฏจริง ยกเว้นใช้ตัวเลข อารบิกแทนตัวเลขไทย)

ตามที่ได้คัดลอกมาแสดงให้อ่านกันข้างต้น คงเป็น ที่ประจักษ์แล้วว่า พระบำบัดสรรพรโรคหรือหมอแสน อัดัมชัน และหมอเปลี่ยน (พระนราภิบาลบดีศรีสมุท เรขตรี) อาจารย์ผู้ช่วย ซึ่งได้เขียนหนังสือแพรทิก ออฟ เมดิซิน ตำราแพทย์เล่มแรกที่ใช้ในโรงเรียนแพทยากร (ชื่อแรกเริ่มของโรงเรียนแพทย์ศิริราช) นั้นใช้การเขียน ทับศัพท์ "อิมเฟลมเมชั่น" สำหรับศัพท์ "inflammation" แต่ในเนื้อหานั้น ผู้อ่านจะพบเห็นคำว่า "พิศม์อะเสฟ" หรือ "พิศม์อักเสก" ซึ่งในเนื้อความหมายถึง "พิษ กำเริบ" ตรงกับความหมายที่เข้าใจกันในสมัยนั้น ไม่ ว่าจะตามหนังสืออักขราภิธานศรับท์ ปี พ.ศ. 2416⁷

หรือหนังสือพจนานุกรม สัพะ พะจะนะ พาสา ไท ปี พ.ศ. 2397⁸ ที่ใช้กันในยุคสมัยนั้น

ดังนั้น เท่าที่สืบค้นและได้นำมาแสดง ณ ที่นี้ จึงขอสรุปว่า ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อำมาตย์เอก พระอาจวิเทศ (George B. McFarland) (อาจารย์พระอาจวิเทศ) เป็นผู้บัญญัติศัพท์ “อักเสบ” ให้ใช้สำหรับศัพท์แพทย์ “inflammation” โดยปรากฏเป็นหลักฐานอย่างชัดเจนในหนังสือ Thai-English Dictionary ของท่าน⁹

ปัจจัยลึทธิ : จากการสืบค้นเพิ่มเติม พบว่า ในปี พ.ศ. 2447 อาจารย์พระอาจวิเทศได้จัดพิมพ์หนังสือ ประถมสรีรศาสตร์ (An Elementary Physiology)¹³ โดยพิมพ์ที่โรงพิมพ์อเมริกันเพรสไบทีเรียนมิชชันเพรส (American Presbyterian Mission Press) มีศัพท์แพทย์ท้ายเล่มอยู่ 165 คำ อาจารย์พระอาจวิเทศได้บรรจุคำว่า “Inflammation” ไว้ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

1. ส.พลายน้อย. หมอปลัดเล. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, 2548.
2. สัญญา สุขพนิชันท์. เติมปราตุระ (Temperature). เวชบัณฑิตยสาร 2551;1:49-54.
3. ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.
4. ราชบัณฑิตยสถาน. ศัพท์แพทย์ศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2547.
5. สืบค้นจาก <https://www.dictionary.com/browse/inflammation> เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2561.
6. ปทานุกรม กรมตำรา กระทรวงธรรมการ (พิมพ์ครั้งที่ 2) พ.ศ. 2470
7. หมอบริดเจย์. อักษรภิธานศรีบท (Dictionary of the Siamese Language). บางกอก. ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416)
8. ซอง-บาติสต์ ปาลอกัว. สัพะ พะจะนะ พาสา ไท. ประเทศฝรั่งเศส : 2397.
9. George Bradley McFarland (อำมาตย์เอก พระอาจวิเทศ).

Inflammation, (อินเฟลมเมชัน) พิการอย่างหนึ่งปรากฏอาการ ปอด แดง ร้อน แลววม”

(หมายเหตุ : ต้นฉบับพิมพ์คำว่า “ปวด” ผิดเป็น “ปอด”)

อาจกล่าวได้ว่า ในระยะเริ่มแรก อาจารย์พระอาจวิเทศก็ใช้วิธีเขียนทับศัพท์สำหรับคำว่า “Inflammation” เหมือนพระบำบัดสรรพโรค ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ “แพรทิส ออฟ เมดดิซิน” เมื่อปี พ.ศ. 2439 ดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น แต่ก็น่าแปลกใจที่หนังสือ An English-Siamese Dictionary ของอาจารย์พระอาจวิเทศที่พิมพ์ออกเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2446 ก่อนหน้านั้น 1 ปี ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “inflammation” ไว้ว่า “ความอักเสบ”¹⁴ อย่างไรก็ตาม น่าจะสรุปได้ว่า อาจารย์พระอาจวิเทศเป็นคนแรกที่บัญญัติศัพท์ “ความอักเสบ” สำหรับศัพท์แพทย์ “Inflammation” ไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2446

10. Stanford, California: Thai-English Dictionary. Stanford University Press, 1944.
11. Sukpanichnant S. In remembrance of Prof. Dr. Aller G. Ellis. Siriraj Med J 2007;59:98-107.
12. วิเชียร ทองแดง, ตุ่มทิพย์ แสงรุจิ, ชัยรัตน์ ฉายากุล. (บรรณาธิการ) หนังสือปูชนียาจารย์ 120 ปี โรงเรียนแพทย์ศิริราช. กรุงเทพฯ ; คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. 2554.
13. หมอแฮน อัดมัน. แพรทิส ออฟ เมดดิซิน. บางกอก สยาม : โรงพิมพ์พวกครุอเมริกัน. ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439).
14. McFarland GB. An Elementary Physiology for use in the public schools of Siam. Bangkok: The American Presbyterian Mission Press; 1904.p.77.
15. McFarland GB. An English-Siamese Dictionary. Bangkok: The American Presbyterian Mission Press; 1903.p.394.